Bela Duranci

FORMÁK ÉLETE

A 4. JUGOSZLÁV SZOBRÁSZATI KIÁLLÍTÁS, PANCSOVA, 1987. jún. 11.—júl. 25.

„Az élő formák vándorszínháza egy hónapot tölt ebben a városban!" — kiáltja belénk a kiállítási katalógus címoldala és plakátja.

Egy pancsovai rendszámtáblájú (PA 109-392) teherautó megrázó látványa, a REKREÁCIÓ szobra angyalszárnyakkal pózol, miközben emberi méltósága tragikomikummá fokozódik a SZOBRÁSZATI KIFEJEZÉSFORMÁK KUTATÁSA címmel felsorakoztatott alkotások között, a szalmából készült SÁRKÁNY viszont alig kavarja fel képzeletünket. A színházi bársonyfüggönyként felfüggesztett sárga ponyva címnélküliségével is drámai hatású. Vajon a kezdet ez vagy a vég? — kérdezhetnénk. A választ a maga szimbolikusságával Zmagónak, a szemle legfiatalabb résztvevőjének a madara adja meg, amikor a FÉSZEK elhagyásával az élő formák végtelen térségébe távozik.

Prvački korunk szobrászatának egyik legmeggyőzőbb plakátját hozta létre a szobrászat létének összetettségét ábrázolva.

Minden teljesen bizonytalan, csupán a teherautó ábrázolása hat a megkétszerezett valóság erejével. Ennek a kiállítás megnyitójára érkezett „rakománynak" az optimista látványa lengte be a parkot, a termeket és a múzeum udvarát, s tette a maga jelenvalóságával negyedik évessé a pancsovai kezdeményezést. A július végi kapuzárási jelenet ugyanezt a szimbolikát elevenítette meg.

A gyerekek valamikor a város széléig kísérték a cirkuszt, amely a képzelet felröppenését, végtelen játékot és a szellem szabadságát jelentette a számukra. A bohócok viccelődései közepette búcsúzott, az illuziókeltés mesterei az elérhetetlen „valóságot" varázsolták elénk, sátruk a mindennapok láncaitól és konvencióitól megszabadult emberek tapsától volt hangos.

A képzelet horizontjának felszabadítását ezúttal a művészek vállalták át. Egy pillanatra sem okoz gondot számunkra a porond és a kiállítás párhuzamba állítása, legfeljebb a sorsközösségük ismerete hat ránk nyomasztólag. A szobor — áránál fogva — elérhetetlenebb mint a legdrágább könyv, festmény, miegymás. Ezek a pancsovai nyílttéri szobrok még

Gligor Stefanov: Sárkány, 1987.

drágábbak, még reménytelenebb megvalósulásai illúziókeltő szerzőiknek Éppen ezért oly megrázó visszhangja alkotói megnyilatkozásuknak a Milenko Prvački által tervezett katalógus és plakát.

Egy klasszicista stílusú kapubejárat mesterkélten méltóságteljes látványába illesztve jelenik meg előttünk Brdar csontig lemeztelenített egzisztenciális szorongása. E két jelenség mintegy ellenpontja is civilizációnk jelenének, kiindulópontja és egyben csomópontja is az idei kiállításnak. Mindez Stamenković PALÁNK-jának a közelségében.

A tárlat megnyitásakor egy idősebb férfi teljesen közömbösen haladt el a monumentális bronzszobor mellett — gyermekkorában valószínűleg nem volt alkalma cirkuszba járni —, és meglepetésszerűen kérdezte a már említett palánkhoz érve:

— Mit keres ez itt a parkban?

Szavait nem intézte senkihez, talán önmagához sem, s a szobrot párbeszédre sem méltatva továbbsietett. A megszokások abroncsába szorított, érzelmileg megcsömörlött ember maradt így válasz nélkül.

Đorđe Jović képzőművészeti kritikus a katalógus előszavában megállapította, hogy „most a 4. kiállításon minden valahogy elcsendesült, a lendület visszafogottabbá, az ábrázolás racionalizáltabbá, a témakör széles körűnek aligha mondhatóvá vált, aminek alapján megállapíthatjuk, hogy a művészet belefáradt saját problémái megoldásába. Erre annak a tényszerű folyamatnak az alapján következtethetünk, miszerint a művészet állandóan tárgyköre kiszélesítésére törekszik . . ."

Talán azért, mert „a művészet belefáradt saját problémái megoldásába". A bíráló észrevételekről a formák életére áttérve, s azokat vizsgálva választ adhatunk az imént említett közömbös látogató kérdésére.

Mivel nincs szándékunkban egyik művel sem méltányosabban vagy méltánytalanabbul foglalkozni — ugyanis „a mű lehetővé teszi, hogy a legkülönbözőképpen közelítsék meg . . . így ezek az egyéni elvárások tanúsítják legjobban hatékonyságát" (M. B. Protić) — ezért csupán egyetlen szempontból, a saját szemszögünkből foglalkozunk a kiállítással.

Mielőtt még hozzálátnánk a pancsovai kiállítás ismertetéséhez, el kell mondanunk, hogy a bemutatott anyag nem tekintélyes alkotók már kiértékelt műveiből állt össze. Ezúttal negyedik alkalommal találkoztak a városban olyan egymáshoz közel álló szemléletű alkotók, akik a szobrászat területén bontakoztatják ki korszerű elgondolásaikat, formaművészetüket.

A katalógust fellapozva első pillantásra megállapíthatjuk, hogy a résztvevők törzsgárdáját olyan alkotók képezik, akik majd egy évtizede visszavisszatérnek, majd a kezdeményezés vendégei és a fiatalok következnek, akik a város alkotóihoz csatlakozva fejtik ki tevékenységüket.

Az idén 67 kiállító mutatta be egy-egy alkotását. A legidősebb közülük Kosta Angeli Radovani, a legfiatalabb pedig Zmago Posega, a 60-as évek végén született fiatal szobrász volt, aki az antropomorf szobrászat kiegyensúlyozott folyamatába ágyazta szabad formáit és tette ezáltal dinamikusabbá a formák életét térségünkben.

Az utóbbi három évtized során az alkotói szabadság a maga összetett-

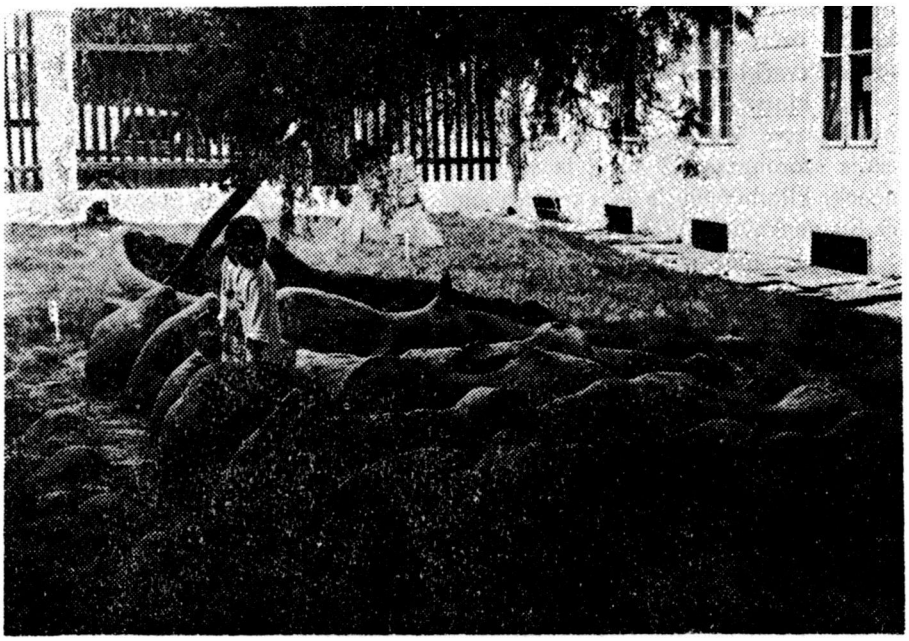

Mirsad Begić: Mese mindenkinek, 1987.

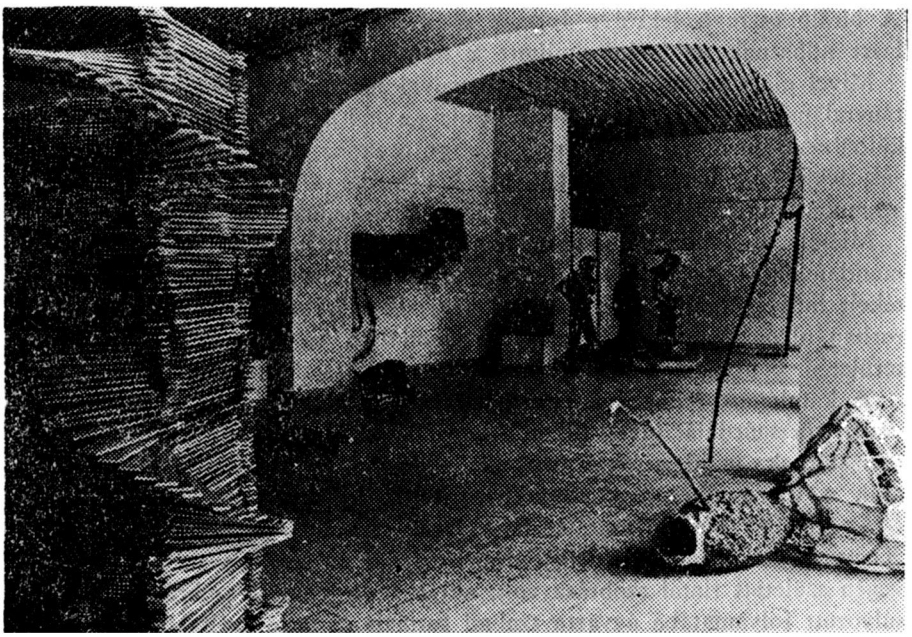

A kiállítóterem: balra Tomislav Kauzlarić, jobbra Dubravka Matić-Mandić alkotása

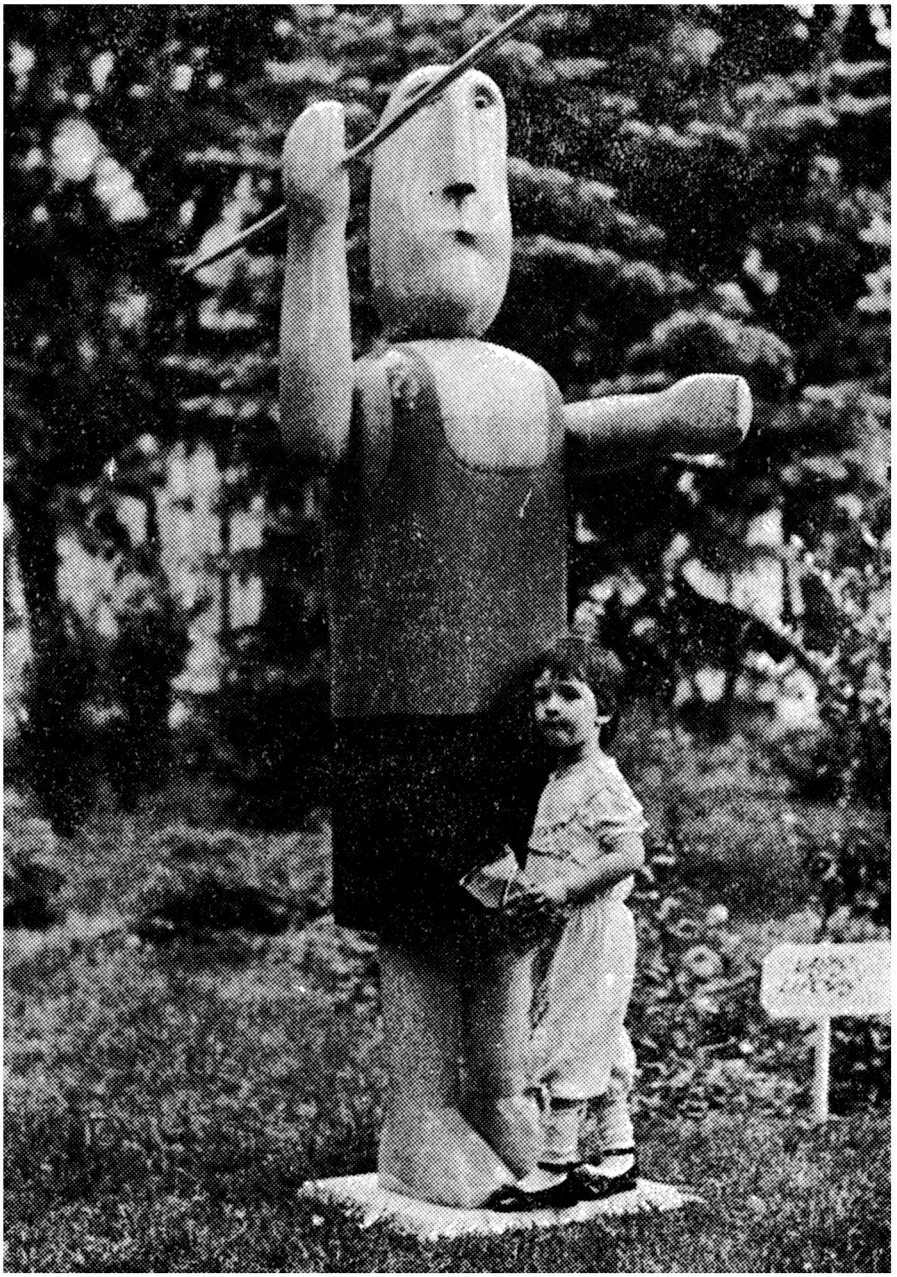

Vasko Lipovac: Rekreáció, 1987.

ségében bontakozott ki kezdeményezések egész során át. Művészeink termékeny tévelygések és keresések egymásutániságában vonták kétségbe a megelőzően kétségbevonhatatlannak hitt igazságokat, majd dogmává merevedett szemléletüket újabb szellemi kalandok rombolták le. A forma ezt a keresést tulajdon vitalitásának a szobrászati kifejezőeszközök általi megjelenítésével követte nyomon, s mutatta fel, őrizte meg a kreatív emberi ösztön tárgyiasult magmájának számtalan jelentését. A formát ugyanis nem rendeltetése és témája élteti, hanem önnön megelevenedése, a nemzedékekkel és a civilizációkkal való titokzatos kommunikációja, amelyet újra meg újra felfednek.

A letűnt évezredek rabszolgái isteneket és tirannusokat ábrázolva, a test és a lélek láncravertsége ellenére tartós formába öntötték névtelenül is felismerhető kreativitásukat, úgyhogy szinte a természet szólal meg általuk.

A pancsovai szoborpark minden egyes alkotása mint végérvényesen megformált emberi üzenet tárja fel sajátosságait. Az idei és korábbi kiállítások feledhetetlen alkotásai nem az identifikáció megjelenítői, hanem az élő forma hordozói voltak. Már az a tény, hogy az alkotók csak egy munkával képviseltették magukat, annak a koncepciónak az elfogadását jelentette, hogy a spontán kialakult csoport egyenlő tagjának tekintik magukat, egyéni alkotói meglátásaik ellenére azonos humánus célok vezérlik őket. A különállóságát a pancsovai alkotások együttesébe társító mű szerzője tekintélyén túlnőve szinte névtelen kommunikációt folytat környezetével.

Ennek a kölcsönösségnek a legszebb példája az idén Jakov Brdar alkotása. Egy organikus forma logikus növekedésének a bronzban való ábrázolása a régi kézművesek keze nyomát viseli magán. A szobrász által megalkotott gótikus ív végsőkig leegyszerűsített üzenete: az élet éppen az emberi végesség szorongásos felismerése következtében, s kreativitásának köszönhetően válik megsemmisíthetetlenné. Múlandó jelentéstartalmakat nélkülöző karcsú alkotása egy klasszicista épület előterében kapott helyet, s kerekedett fölé a valamikori közigazgatási épület méltóságteljességén. Mai múzeumi funkciójában erőteljesen hozzájárul az új vitális forma jelentéstartalmainak kialakulásához.

Ezen a bronzíven át juthatunk be a múzeum udvarába, a pancsovai képzőművészeti rendezvény színhelyére, ahol két újabb élményvonulat fogadott bennünket:

Mirsad Begić MESE MINDENKINEK c. alkotása a fiatalok ösztönössége, a középkorúak tapasztalata és az idősebbek emlékezete felé irányul. Évezredes tapasztalatszerzések kiúttalanságán át vezet bennünket a városépítésig és más kihívásokig. A gyermekkori álmok homokudvara válik itt a kéz tapintási érzéke által felfedett világgá.

Slobodan Kojićnak a FÖLD ILLATA című terrakottájában az agyag megformálásának érzéki kihívása cserepesedett meg mintegy az őseredetiség megsejtését kiszorító beton és üveg ellenében. Sokkal kevésbé lényeges, hogy mennyire enformel stílusú az alkotás, mint az általa kivál-

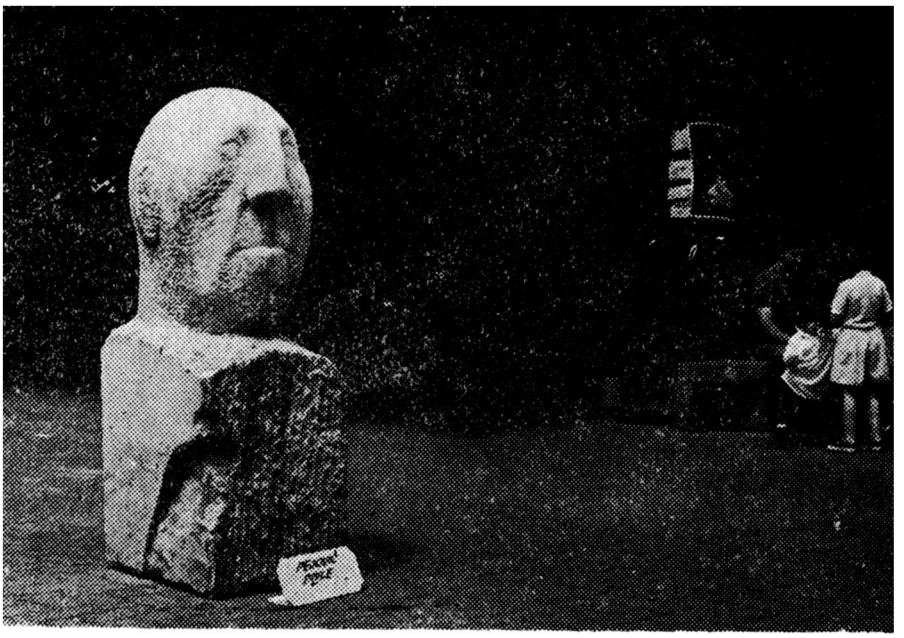

Pavle Pejović: Fej, 1986.

Borislav Šuput: Ez a fa . . . , 1987.

tott lendületes lelki felszabadulás. Elégedettségünk az agyag szívdobbanásába megy át, amely plasztikus jelenvalóságával az ember felegyenesedése óta részt vett mai lényének kialakításában.

A kikindai TERRA művészgárdájának — Miroslav Kojićnak, Boško Kučanskinak, Dragica Čadež Lapajnának, Mojca Smerdunak, Drago Tršarnak és Mira Vučónak — a vendégszereplése a kiégetéssel agyagba merevített élet, mozdulatok és ujjlenyomatok szuggesztív drámáját idézi fel.

Begić már említett MESÉJE, Kojić ösztönös érzelmi kihívása és Brdarevnek az élet jelentőségét kutató alkotása mellett még számos életteljes és kreatív mű gazdagította a tárlatot. Kosta Angeli Radovani anyagszerűségre törekvő alkotásának dagadó formái szinte szétfeszítik nőalakja méreteit és egy sajátos létezés egyedi törvényszerűségei szerint alakuló élő formává változtatják. Janez Boljka alkotása, a KÖLTŐ ÉS MÚZSA emberi kézzel megformált, s emberhez méretezett szent hely, a maga kifejezetten anyagszerű hatásával és az alkotói beavatkozás materializált megnyilatkozásaival.

Dragomir Mileusnić FESZÜLET-e az európai civilizáció többezer éves motívuma, amelyet a korszerű formateremtés kikristályosodott módszereivel dolgozott fel újra, s tette számunkra meggyőzővé, hogy az örök témák nem idegenek jelenkori szenzibilitásunktól sem. Pavle Pejović ISMERETLEN FEJ c. márványtömbje az idő múlásának szimbolikus megjelenítése. Kődarab és töredék, amely a csiszolás által vált felismerhető emberfejjé, amely a múltból merült fel és a jövőbe merül el. A maga ismeretlenségével is valós alakítója az írott, dokumentált és szükségleteink szerint módosított történelemnek. Mindkét alkotás hátrányos helyzetbe került kiállítása színhelyén, ugyanis az előzőnek a környezetbe ágyazásával, az utóbbinak pedig a környezetből való kiemelésével szűntek meg a kapcsolatai a gyárilag készített járdaelemek lüktető jelenvalóságával.

Ratko Petrićnek az ESEMÉNY ÚTKÖZBEN c. munkája egyben a történelem és a sorsszerűség megjelenítése is, Branko Ružić viszont azáltal meztelenítette le rétegződő dokumentummá a történelmet, hogy megmunkálásra választott fatörzsében egy orrszarvúra asszociált.

Mustafa Skopljak A TÜNDÉR LOVACSKÁJA c. alkotásában a játékos alkotótevékenység egészen más útjait járja, akárcsak Aleksandar Bukvić, aki REPÜLŐ SÜTEMÉNY-ében arra törekedett, hogy a már ismert térformálási módszerek mellett új és szokatlan elképzeléseket honosítson meg.

Tomislav Kauzlarić a SZOBRÁSZAT FORMANYELVI KUTATÁSA II. c. munkájában a tudósok kitartó nyugalmával sorjázza újabbnál újabb eredményeit. Ebbéli törekvésében követőre talál Kosta Bogdanović személyében, akinek a FORMA ÉS ÁRNYÉK c. kísérlete szintén a formák jelentéstartalmára, az anyag és szerkezetének kutatására irányul.

Kuzma Kovačićnak az idős fát ábrázoló ÉVSZÁZADOS FÁRADSÁG-ától Gligor Stevanov SÁRKÁNY-áig az ötletes koncepciók egész sora bontakozik ki Vera Stevanović, Balša Rajčević és mások alkotásaiban,

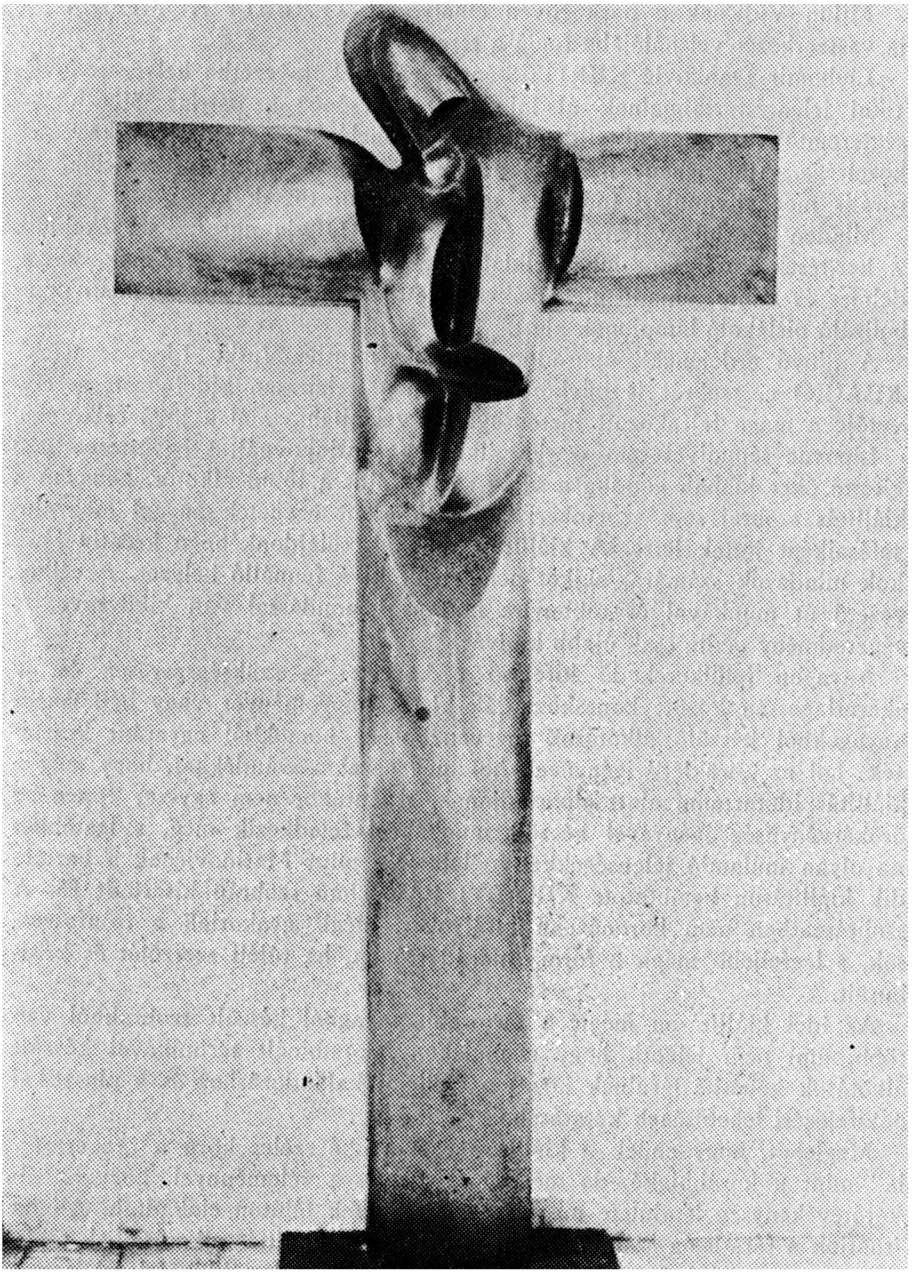

Dragomir Mileusnić: Feszület, 1985/86.

egészen Stanislav Granić EMLÉKEZÉS A GÓLYÁRA vagy Olga Milić A PUHATÉR ÉRZÉKISÉGE című munkájáig.

Milun Vidićnek a park füvén elhelyezett TÉRBELI KOMPOZÍCIÓja vasszerkezetével hálójába fogja a teret.

Ljubomir Danković KERÍTÉS-ének, városi környezetbe helyezett esztétikai jelentéstartalmainak új minőséget kölcsönöz a patriarchális közösségteremtő vagy egyéni elidegenedést és önelégültséget kifejező kerítések közelsége. Alig néhány méterrel odébb egy fán a városi információközlés rurális megnyilvánulási formája: egy gyászlapot tűztek ki.

Mladen Marinkov fenyegető és tüskés ERDŐ-je agresszíven ékelődik a kerítések közé. Goromba felkiáltójelekként meredtek az égnek, veszedelmes és szinte támadó növények az életszínvonalunkat oly találóan szimbolizáló pislákoló lampionok alatt.

A „jövő erdejének" áporodott levegője mintha Vasko Lipovac REKREÁCIÓ c. szobrát is bűvkörében tartaná. Alaposan kidolgozott gerelyvetője a maga felfokozott biztonságérzetével aligha talál a jövő célkörébe.

Lipovac semmivel sem szarkasztikusabb Marinkovnál, s együttesen sem ejtette őket jobban gondba a világ sorsa, mint a többi alkotót, ahogyan a kiállítás szobrai sem az emberi tudatnak szánt üzenetek anyagi megvalósulásaiként jöttek létre. A kiállított munkák tulajdonképpen kreatív játékok mindazok számára, akiket nem elégít ki a fennálló helyzet. A célhoz vezető út munkával és többnyire hosszas lemondással van kikövezve. A végeredmény pedig csak újabb kihívás.

Anyagon felülkerekedő kifejező eszközeiket a szükségszerűség és az akaratlagosság között bontakoztatják ki. A hagyományos vagy hétköznapi anyagokból készülő alkotások márványból és homokból egyaránt készültek: hol az „öröklét" igényével, hol meg azzal a szándékkal, hogy még a kiállítás időtartama alatt elporladjanak. Az utókor nem egyszer éppen az örökérvényűség igényével készült munkákról feledkezik meg, s legtöbbet az olyan mulandó jelenségekkel foglalkozik, mint Marinovićnak a harmadik kiállításon bemutatott KIRÁLYI PÁR című szobrán kisarjadt fű. A szobrászatban nem koronáznak királyokat, mégis gyakoriak a trónfosztások, s legfeljebb maga a forma marad trónon, ha túléli szerzőjét és kritikusait.

Az idei kiállításon mégis a tartósabb anyagból készült szobrokból van több, ami nem jelenti, hogy a múlékony, kombinált technikával készült alkotások kevésbé járulnak hozzá a szellemi kalandozáshoz és a plasztikai önkifejezési lehetőségek kutatásához.

Meglehet, hogy ennek a kiállításnak kevésbé széles körű a „repertoárja" mint a korábbiaké, de mégsem egyeznek a véleménnyel, hogy az alkotótevékenység lendülete megtört, a törekvések félúton elakadtak. Aligha írhatjuk a fáradtság számlájára, hogy a mostani kiállítás alkotásainak többsége a maga érzelmi színezetével felülemelkedik a korábbi tárlatok experimentális vonatkozásain.

A kikindai Terra Művésztelep nagyméretű alkotásai nyilvánvalóvá tet-

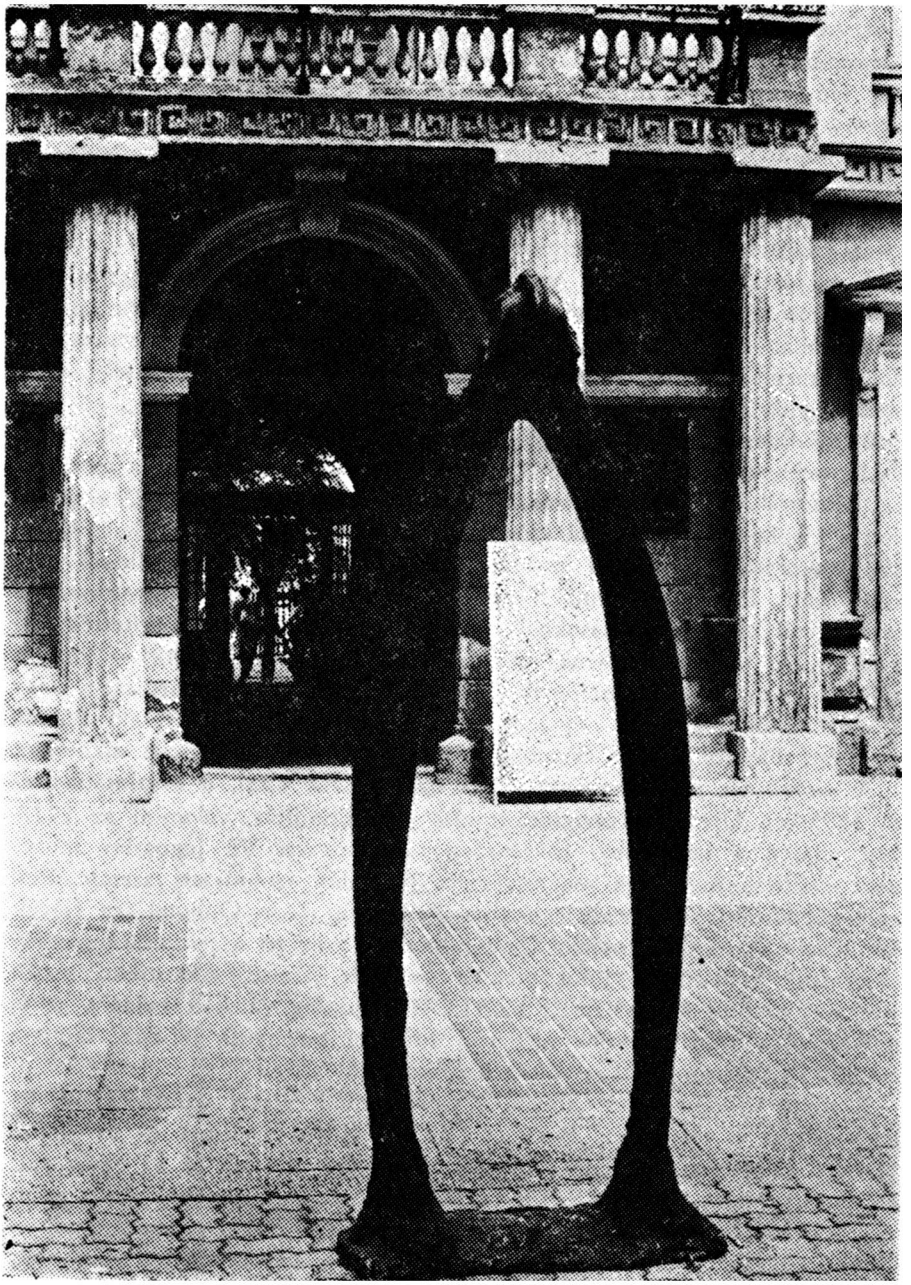

Jakov Brdar: LOK (Boltív), 1986.

ték, hogy terrakotta szobrokat az eddigieknél jóval nagyobb méretekben is lehet készíteni.

Ugyanakkor viszont a muraszombati kisplasztikai biennálé anyaga arra utal, hogy a monumentalitás nem a kialakított forma nagyságától függ. Alexandre Bassin erről a következőket mondja: „Sajátos anyagkísérletről van szó, különböző anyagok strukturált tárgyiasságáról, amelyek szükségszerűen emelik ki a képzettársítások rituális és mágikus vonatkozásait, s ez a mitológia keletkezésére emlékeztet: az elemi és civilizációs vonatkozások összefonódására..." Ehhez még csak azt tehetnénk hozzá, hogy minden olyan szobrászati alkotásnál tapasztalhatjuk ezt, amelyet áthat az alkotás szelleme.

A kisplasztika még egy vonatkozásra hívja fel figyelmünket: a századforduló szobrászai a konzervatív műemlékszobrászat ellenében „a kisplasztikában többnyire kompozíciós vagy formaművészeti problémákat oldottak meg, vagy egyszerűen a díszítőművészet mellett döntöttek" (Németh Lajos).

Bassin idézett írásában megemlíti, hogy az első kisplasztikai kiállítást Budapesten tartották meg 1912-ben, amelyen körülbelül 2400 szobrocskát állítottak ki. Tartományunk területén annak idején rendkívül népszerű volt a kisplasztika. A hosszú időn át Szabadkán alkotó Telcs Ede (1872—1938) zrenjanini születésű szobrász Teniszezőnője (1909) rendkívül népszerű volt. Ez utóbbi annál fogva is, hogy a korabeli Magyarországon egyike volt az első alkotásoknak, amelyek a sport köréből merítették tárgyukat. De megemlíthetnénk még Medgyessy Ferencnek (1881—1958) a modern magyar szobrászat egyik úttörőjének a verbászi szobordíszeit, vagy a vidékünkön rendkívül népszerű Istók Jánost (1873—1972), aki Bácson született, Pásztor Jánost, Vastagh Györgyöt és más budapesti alkotókat.

A szobrászat tartományunkban az épületdíszek által, a kisplasztika és az 1895-ben Újvidéken megtartott első szoborkiállítás, valamint az 1927-ben szintén a tartományi fővárosban megrendezett VI. jugoszláv művészeti kiállítás keretében megszervezett jugoszláv szobrászati szemle által vált népszerűvé. A korabeli kritika Pallavicini Don Quijote jára figyelt fel, amely Rastko Petrovićról készült portréja mellett a modern jugoszláv szobrászat konstruktív törekvéseinek kezdetét jelezte. Akkoriban került erre sor, amikor a TAVASZI SZALON Vajdaság városait bejárva az új művészethez való tartozást hirdette! Mi sem bizonyítja jobban, hogy a modern szobrászatnak itt is voltak hagyományai.

E rövid visszatekintést követően most térjünk vissza szobrászatunk jelene helyett a jövőjéhez. Borislav Šuput újvidéki szobrász ez év június 11-én a pancsovai parkban feliratos bronzgyűrűvel látta el az egyik fát: EZ A FA NEM NÖVEKSZIK TOVÁBB. A formák életében bízva mintegy sejtette, hogy a fa nem engedelmeskedik az ember szándékainak és kinövi magát a gyűrűből, mintegy kiegészítve a szerző koncepcióját, mely szerint az alkotói ösztön a korlátozó tényezőket is beépíti a mű egészébe.

Minden kétségünk meglehet afelől, hogy a hamarosan bekövetkező év-

ezredig „végérvényesen" eljut a korszerű szobrászat önkifejezése teljességéhez. Mennyi optimizmus és naivitás szükségeltetik mindehhez, s nem csak a szerző, a kritikus, hanem kortársai részéről is?!

A fa szerintünk már egyébként is meg volt gyűrűzve, hisz körbevették a járdák, a szennyezett levegő, sorsát pedig meghatározzák a jövő emberének szeszélyes döntései.

Vajon ki benne a megmondhatója, hogy a saját szellemi kibontakozásától és a technológiai fejlődéstől zabolátlanná váló civilizáció számára mikor válik zavaró tényezővé az ember, a növényzet. Az emberi környezetet veszélyeztető környezeti katasztrófa a maga kipufogógázaival, gyárkéményeivel, röntgensugárzásaival és egyéb környezetszennyező tényezőivel gyorsabban ért el bennünket, mint gondoltuk volna.

Vajon ki lenne a megmondhatója, hogy a saját szellemi kibontakozásától ja, korszerű szobrászati önkifejezése?

De mit keresnek ezek a fák itt a parkban? — jut eszünkbe az egyik járókelő kérdése. Szükségünk van rájuk, hogy kitűzhessük rájuk gyászlapjainkat, plakátjainkat, cirkuszi látomásainkat; találkákra, összekülönbözésekre kerülhessen sor alattuk, hisz a művészet is a hétköznapok világa; elválaszthatatlan az élettől, s a maga vitalitásával a formák életét éli.

GARAI László fordítása

Rezime

pančevačka izložba jugoslovenske skulpture

Pančevo, 11. VI—25. VII 1987.

Četvrti put, svake druge godine, Pančevo priređuje izložbu kojom, pretežno, dominiraju ostvarenja postavljena u slobodnom prostoru. U katalogu, koji uzgred rečeno, naslovnom stranom upečatljivo kazuje o sudbini savremene skulpture, piše da je „umetnost umorna od rešavanja sopstvenih problema". Ipak, ŽIVA FORMA koja nam je prezentirana ove godine, biće pamćena po brojnim eksponatima, posebno onima koje „dograđuje" okruženje.

Ovogodišnji primer impresivnog sazvučja je „LOK" Jakova Brdara. U bronzu pretočeni trag logičnog rasta organske forme čvori se u zglobu trajne životnosti. „Koštani luk" ispred klasicističke fasade, značenjem nadrasta grandioznu, nekadašnju upravnu zgradu. Također impresivno deluje „PRIČA ZA SVE" Mirsada Begića. Njegov „peščani dvorac" snova svih detinjstava rastočiće se u toku izložbe u „čast" ljudskog dlana, čoveku urođenog prozora u svet taktilnih otkrovenja, „rukohvata" i kreativnih uzbuđenja.

„MIRIS ZEMLJE" Slobodana Kojića, u terakotu utisnuta strast poniranja u čulni izazov gline, pored ostalih učesnika kikindske umetničke kolonije „TERRA", skreće pažnju na mogućnosti ove „radionice" gde su izvodljive terakote do sada neuobičajenih dimenzija zapečenog kreativnog traga.

Uz pomenute, pa i druge vrednosti, prilog ovogodišnjoj smotri je izbor eksponata sa Bijenala sitne plastike u Murskoj Soboti. Navodi nas ona na to da pomenemo popularnost „sitne plastike" u Vojvodini na prekretnici vekova. Naime, katalog ističe ,da je prva izložba sitne plastike priređena 1912. u Budimpešti. Od ranije pa do početka rata, brojni eksponati ušli su u građanske enterijere ovoga podneblja. Nalazimo ih i danas u kućama Titovog Vrbasa, Subotice itd.

Na kraju, pomenimo da je ovogodišnju izložbu posebno označio vajar Borislav Šuput, prstenujući živo stablo parka bronzom. Očekivanje da biljka rastom iskaže nemirenje sa okovima, natopljeno je i teskobnom slutnjom ekološke katastrofe, kojom naše doba preti čoveku i biljci čestim aero-zagađenjima i drugim nasrtajima na životnu sredinu.

B. D.

Summary

The Fourth Exhibition of the Yugoslav Sculpture in Pančevo

Pančevo, from 11th June to 25th Jule, 1987.

It is the fourth time every second year that the Exhibition is organized in Pančevo, where this year mostly dominated the realizations placed in the open space. In the catalogue, which by the way impressively shows with its front page the destiny of the contemporary sculpture, is written that „art got tired of solving its own problems". However, THE VIVID FORM presented this year will be remembered for numerous exhibits, especially those enlarging the surrounding. An example of impressive harmony, presented this year is „LOK", realization of Jakov Brdar. The trace of logical grow of the organic form poured into bronze, is knotting in the joint of everlasting vitality. „THE BONE ARCH" in front of the classical facade by meaning surpasses the grandiose former administrative building. An impressive influence is achieved by „THE STORY FOR ALL" a realisation by Mirsad Begić. His „sand castle", a dream of all childhoods, is melting during the Exhibition into „honour" of the human palm, an inborn window into the world of tactile revelation „at hand seize" as well as creative excitements. „THE SMELL OF EARTH" by Slobodan Kojić, presents in terracotta imprinted passion penetrating into sensual challenge of clay. Beside the other participants of Kikinda Art Colony „TERRA" attention is drawn to the potentiality of this „workshop", where terracottes of until now unusual dimensions of burned creative trace is realized.

Beside the mentioned and other values contribution to this review is a selection of exhibits from Biennial of tiny plastics in Murska Sobota. This lead to the fact important to mention about the popularity of the , tiny plastics" in Vojvodina on the turning point of the centuries. The Catalogue emphasizes that the first exhibition of the tiny plastics took place in Budapest in 1912. Up to the World War numerous exhibits entered into the civil interiors of this climate. We find them even today in the houses in Titov Vrbas, Subotica etc.

In the end let us mention that the Exhibition this year was particularly marked by the sculptor Borislav Šuput, who ringing the trees in the park with bronze chains expressed himself. The expectation that the trees growing show its restlessness being in chains is soaked with an anxious presentiment of ecological catastrophe threatening the humanity as well as the flora owing to frequent air pollution and other assaults to the environment.

S. J.